INGLIZ VA RUS ADABIYOTIDA FRANSUZCHA IBORALARNING ESTETIK FUNKSIYASI

Zebiniso Shavkatovna Xalmuradova
Samarqand davlat chet tillar institute
Kuttubayeva Klara Beyshenovna
I.K. Axunbayev nomidagi Qirg‘iziston davlat tibbiyot akademiyasi professori
E-mail: kkuttubaeva07@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada ingliz va rus adabiyotida fransuzcha iboralarning badiiy-estetik vazifalari tahlil qilinadi. Fransuz tili uzoq vaqt davomida Yevropa madaniyati, diplomatiyasi, aristokratik muloqot va adabiy did tili sifatida muhim mavqega ega bo‘lgan. Shu sababli ingliz va rus yozuvchilari o‘z asarlarida fransuzcha so‘z va iboralardan turli maqsadlarda foydalanganlar. Bunday birliklar badiiy matnda personajning ijtimoiy mavqeini ko‘rsatish, tarixiy davr ruhini yaratish, aristokratik muhitni tasvirlash, kinoya va istehzo hosil qilish, milliy va xorijiy madaniyatlar o‘rtasidagi munosabatni ifodalash kabi vazifalarni bajaradi. Maqolada fransuzcha iboralarning ingliz va rus adabiyotidagi o‘xshash va farqli estetik funksiyalari lingvostilistik va lingvokulturologik nuqtayi nazardan ko‘rib chiqiladi. Tahlil shuni ko‘rsatadiki, fransuzcha birliklar badiiy matnda faqat chet til elementi sifatida emas, balki muallifning estetik niyati, personaj xarakteri va madaniy muhitni ochib beruvchi muhim vosita sifatida namoyon bo‘ladi.

Kalit so‘zlar: fransuzcha iboralar, ingliz adabiyoti, rus adabiyoti, estetik funksiya, badiiy matn, lingvostilistika, aristokratik nutq, madaniy kod, intertekstuallik.

Kirish

Adabiy matn turli tillar va madaniyatlarning o‘zaro ta’sirini aks ettiruvchi murakkab hodisadir. Ayrim badiiy asarlarda muallif faqat ona tilidagi birliklardan foydalanmaydi, balki boshqa tillarga xos so‘z, ibora va ifodalarni ham matnga kiritadi. Bunday hodisa adabiyotshunoslik va tilshunoslikda ko‘p tillilik, kod almashinuvi, madaniy intertekstuallik va lingvostilistik vosita sifatida o‘rganiladi.

Fransuz tili ingliz va rus adabiyotida alohida o‘rin egallaydi. Chunki XVIII–XIX asrlarda fransuz tili Yevropada madaniyat, diplomatiya, aristokratik tarbiya va nafis muloqot tili sifatida keng tarqalgan edi. Ayniqsa, rus zodagonlari orasida fransuz tilida so‘zlashish yuqori tabaqaga mansublik belgisi hisoblangan. Ingliz adabiyotida esa fransuzcha iboralar ko‘pincha madaniy nafislik, ijtimoiy maqom, Yevropa didi yoki kinoyaviy tasvir vositasi sifatida qo‘llangan.

Badiiy matnda fransuzcha iboralarning ishlatilishi tasodifiy emas. Ular muallifning uslubiy maqsadiga xizmat qiladi. Masalan, fransuzcha ibora personajning bilimli, aristokratik yoki kosmopolit muhitga mansubligini ko‘rsatishi mumkin. Ba’zan esa bunday iboralar sun’iylik, begonalashuv, madaniy taqlid yoki ijtimoiy ikkiyuzlamachilikni fosh etish uchun ishlatiladi.

Mazkur maqolaning maqsadi ingliz va rus adabiyotida fransuzcha iboralarning estetik funksiyasini tahlil qilish hamda ularning badiiy matndagi obraz yaratish, muhit tasviri va madaniy ma’no hosil qilishdagi ahamiyatini ochib berishdan iborat.

Materiallar va metodlar

Maqola nazariy-tahliliy xarakterga ega bo‘lib, unda ingliz va rus adabiy matnlarida uchraydigan fransuzcha iboralarning badiiy-estetik vazifalari lingvostilistik va lingvokulturologik yondashuv asosida tahlil qilinadi.

Tadqiqotda quyidagi metodlardan foydalanildi:

1. **Lingvostilistik tahlil** — fransuzcha iboralarning matndagi uslubiy vazifasini aniqlash uchun;
2. **Lingvokulturologik tahlil** — fransuzcha birliklarning madaniy ma’nosini ochib berish uchun;
3. **Qiyosiy tahlil** — ingliz va rus adabiyotida fransuzcha iboralarning o‘xshash va farqli funksiyalarini aniqlash uchun;
4. **Kontekstual tahlil** — iboralarning personaj nutqi, muallif pozitsiyasi va badiiy muhit bilan bog‘liqligini ko‘rsatish uchun.

Asosiy e’tibor fransuzcha iboralarning badiiy matnda qanday estetik yuklama kasb etishi, ularning obraz, muhit va ijtimoiy ma’no yaratishdagi roliga qaratildi.

Natijalar va muhokama

Fransuzcha iboralar badiiy matnda madaniy belgi sifatida

Fransuzcha iboralar ingliz va rus adabiyotida ko‘pincha madaniy belgi vazifasini bajaradi. Ular matnga boshqa madaniyatga xos ohang, tarixiy muhit va ijtimoiy ma’no olib kiradi. Bunday iboralar oddiy tarjima qilinadigan so‘zlar emas, balki muayyan madaniy davr va ijtimoiy qatlamga ishora qiluvchi belgilar sifatida namoyon bo‘ladi.

Masalan, fransuzcha murojaatlar, salomlashuv shakllari, salon madaniyatiga oid iboralar, aristokratik suhbatga xos ifodalar badiiy matnda nafislik va yuqori tabaqa muhitini yaratadi. Ingliz adabiyotida bunday birliklar ko‘pincha Yevropa madaniyatiga yaqinlikni, bilimdonlikni yoki qahramonning ijtimoiy didini ko‘rsatadi. Rus adabiyotida esa ular ko‘proq zodagonlar hayoti, g‘arbparastlik, ijtimoiy begonalashuv va milliy o‘zlik masalalari bilan bog‘liq holda ishlatiladi.

Shu jihatdan fransuzcha iboralar badiiy matnda faqat bezak emas, balki madaniy kod hisoblanadi. Ularni tushunish uchun o‘quvchi nafaqat tilni, balki tarixiy va ijtimoiy kontekstni ham bilishi kerak.

Ingliz adabiyotida fransuzcha iboralarning estetik vazifasi

Ingliz adabiyotida fransuzcha iboralar ko‘pincha nafislik, Yevropacha madaniyat, aristokratik tarbiya va ijtimoiy mavqe belgisi sifatida qo‘llanadi. Ingliz yozuvchilari fransuzcha birliklardan foydalanish orqali personajning madaniy saviyasi, dunyoqarashi yoki jamiyatdagi o‘rnini ko‘rsatadilar.

Ayrim hollarda fransuzcha iboralar personaj nutqiga noziklik va nafislik beradi. Bunday iboralar yordamida muallif yuqori tabaqa vakillari, diplomatik muhit, san’atga yaqin doira yoki xorijiy madaniyatga oshno shaxslarni tasvirlaydi. Masalan, fransuzcha *mon ami, cher monsieur, à propos, déjà vu, bon mot, raison d’être* kabi birliklar ingliz matnida o‘ziga xos madaniy ohang hosil qiladi.

Biroq ingliz adabiyotida fransuzcha iboralar har doim ijobiy ma’noda ishlatilmaydi. Ular ba’zan kinoya, istehzo yoki tanqid vositasi bo‘lib xizmat qiladi. Muallif personajning haddan tashqari sun’iy, o‘zini yuqori madaniyatli ko‘rsatishga urinadigan yoki jamiyat oldida o‘z mavqeini namoyish qiluvchi shaxs ekanini fransuzcha iboralar orqali ko‘rsatishi mumkin. Bunday holatda fransuzcha nutq personajning ichki bo‘shligini, ijtimoiy taqlidchanligini yoki ma’naviy yuzakiligini ochib beradi.

Demak, ingliz adabiyotida fransuzcha iboralar ikki tomonlama estetik vazifa bajaradi: bir tomondan, ular madaniy nafislik va Yevropacha didni ifodalasa, ikkinchi tomondan, kinoya va ijtimoiy tanqid vositasi sifatida xizmat qiladi.

Rus adabiyotida fransuzcha iboralarning estetik vazifasi

Rus adabiyotida fransuzcha iboralarning o‘rni yanada murakkabroqdir. XVIII–XIX asrlarda rus zodagonlari orasida fransuz tili keng tarqalgan bo‘lib, ko‘plab aristokrat oilalarda fransuzcha muloqot kundalik hayotning tabiiy qismi bo‘lgan. Shu sababli rus yozuvchilari fransuzcha iboralardan ijtimoiy muhitni haqqoniy tasvirlash uchun foydalanganlar.

Rus adabiyotida fransuzcha iboralar, avvalo, zodagonlar nutqining belgisi sifatida namoyon bo‘ladi. Ular personajlarning tarbiyasi, ijtimoiy mavqei va g‘arb madaniyatiga yaqinligini ko‘rsatadi. Badiiy matnda fransuzcha so‘zlashuv yuqori tabaqa muhitining tabiiy unsuri sifatida beriladi.

Shu bilan birga, rus adabiyotida fransuzcha iboralar milliy o‘zlik masalasi bilan ham bog‘liq. Ayrim asarlarda fransuz tilida so‘zlashuvchi personajlar o‘z xalqidan uzoqlashgan, milliy ildizlardan begonalashgan yoki hayotga tashqi madaniy mezonlar orqali qaraydigan shaxslar sifatida tasvirlanadi. Bunday holatda fransuzcha iboralar faqat ijtimoiy maqom belgisi emas, balki ichki madaniy ziddiyat ifodasiga aylanadi.

Masalan, rus zodagonining fransuzcha gapirishi uning bilimli va madaniyatli ekanini bildirishi mumkin. Ammo shu bilan birga, bu holat uning rus xalq hayoti, milliy qadriyatlar va oddiy insonlar dunyosidan uzoqlashganini ham ko‘rsatishi mumkin. Demak, rus adabiyotida fransuzcha iboralar estetik jihatdan ijtimoiy tabaqalanish, madaniy begonalashuv va milliy ong muammolarini ochib beruvchi vosita sifatida xizmat qiladi.

Personaj xarakterini ochishdagi roli

Fransuzcha iboralar personaj xarakterini yaratishda muhim vositadir. Muallif personaj nutqiga fransuzcha birliklarni kiritish orqali uning tarbiyasi, didi, ijtimoiy mavqei, madaniy yo‘nalishi va ichki dunyosini ko‘rsatadi.

Agar personaj fransuzcha iboralarni tabiiy va o‘rinli ishlatsa, bu uning keng dunyoqarashli, madaniyatli yoki aristokratik muhitga mansubligini bildirishi mumkin. Agar u fransuzcha iboralarni haddan tashqari ko‘p, sun’iy yoki noo‘rin ishlatsa, bu uning maqtanchoqligi, taqlidchanligi yoki ichki ishonchsizligini ifodalaydi.

Badiiy matnda personajning nutqi uning psixologik portretini yaratadi. Shu ma’noda fransuzcha iboralar nutqiy xarakteristika vositasi sifatida xizmat qiladi. Ayniqsa, ingliz va rus adabiyotida ijtimoiy tabaqalar o‘rtasidagi farq, madaniy raqobat yoki shaxsning o‘zini jamiyatda qanday ko‘rsatishga urinishi fransuzcha iboralar orqali yoritiladi.

Tarixiy davr va ijtimoiy muhitni yaratish

Fransuzcha iboralar badiiy matnda tarixiy davr ruhini yaratishda ham muhim ahamiyatga ega. Agar asarda XVIII yoki XIX asr aristokratik jamiyati tasvirlansa, fransuzcha birliklar matnning tarixiy ishonchliligini kuchaytiradi. Chunki o‘sha davrda fransuz tili yuqori tabaqalar, diplomatik doiralar va madaniyatli jamiyat muloqotining muhim belgisi bo‘lgan.

Ingliz adabiyotida fransuzcha iboralar ko‘pincha Yevropa bilan madaniy aloqalar, sayohat, diplomatiya, san’at va aristokratik muhitni tasvirlashda qo‘llanadi. Rus adabiyotida esa ular zodagonlar hayoti, saroy madaniyati, salon suhbatlari va g‘arbparastlik muhitini berishda muhim vosita hisoblanadi.

Shu orqali fransuzcha iboralar matnda realistik kolorit yaratadi. Ular o‘quvchini muayyan tarixiy va madaniy muhitga olib kiradi. Bunday birliklar bo‘lmasa, ayrim asarlardagi aristokratik muhit, davr ruhi va ijtimoiy tafovut to‘liq sezilmasligi mumkin.

Kinoya va ijtimoiy tanqid vositasi

Fransuzcha iboralarning yana bir muhim estetik funksiyasi kinoya va ijtimoiy tanqid bilan bog‘liq. Muallif ayrim personajlarning fransuzcha so‘zlashuvini ularning madaniyatli ekanini ko‘rsatish uchun emas, balki ularning sun’iyligi, jamiyatga moslashish istagi yoki o‘z milliy muhitidan uzoqlashganini ochib berish uchun ishlatadi.

Ingliz adabiyotida fransuzcha iboralar ba’zan “modaga ergashish”, “yuqori tabaqaga taqlid qilish” yoki “madaniy ko‘rinish yaratish” belgisi sifatida kinoyaviy tus oladi. Rus adabiyotida esa bu holat ko‘proq milliy o‘zlik va g‘arbona taqlid masalasi bilan bog‘lanadi.

Shu sababli fransuzcha iboralar faqat chiroyli stilistik bezak emas. Ular matnda yashirin tanqidiy ma’no ham yaratadi. Muallif birgina chet tilidagi ibora orqali personajning jamiyatdagi mavqei, ichki bo‘shligi yoki madaniy qarama-qarshiligini ko‘rsatishi mumkin.

Tarjimada fransuzcha iboralarning saqlanishi

Ingliz va rus adabiyotidagi fransuzcha iboralarni boshqa tillarga tarjima qilish murakkab masaladir. Agar tarjimon bunday iboralarni to‘liq tarjima qilib yuborsa, matndagi chet til ohangi, madaniy begonalik yoki aristokratik kolorit yo‘qolishi mumkin. Agar ularni asl holida qoldirsa, ayrim o‘quvchilar ma’noni tushunmasligi ehtimoli bor.

Shuning uchun tarjimada muvozanat zarur. Ba’zi fransuzcha iboralar asl shaklda qoldirilib, izoh berilishi mumkin. Ba’zilari kontekstga mos tarjima qilinadi. Muhimi, tarjimon fransuzcha iboraning faqat lug‘aviy ma’nosini emas, balki uning estetik vazifasini ham hisobga olishi kerak.

Masalan, fransuzcha ibora personajning ijtimoiy mavqeini ko‘rsatayotgan bo‘lsa, tarjimada bu funksiya saqlanishi kerak. Agar ibora kinoya vositasi bo‘lsa, tarjima ham shu kinoyaviy ohangni berishi lozim. Demak, fransuzcha iboralarni tarjima qilishda lingvistik bilim bilan birga adabiy sezgirlik va madaniyatlararo kompetensiya ham muhimdir.

Xulosa

Ingliz va rus adabiyotida fransuzcha iboralar muhim estetik funksiyaga ega. Ular badiiy matnda madaniy nafislik, aristokratik muhit, tarixiy davr ruhi, ijtimoiy mavqe, personaj xarakteri va muallifning tanqidiy munosabatini ifodalashga xizmat qiladi.

Ingliz adabiyotida fransuzcha iboralar ko‘pincha Yevropacha did, madaniy saviya, ijtimoiy nafislik yoki kinoyaviy tasvir vositasi sifatida qo‘llanadi. Rus adabiyotida esa ular aristokratik nutq, g‘arbparastlik, milliy o‘zlikdan uzoqlashish va ijtimoiy tabaqalanish masalalarini yoritishda alohida ahamiyat kasb etadi.

Tahlil shuni ko‘rsatadiki, fransuzcha iboralar badiiy matnda faqat chet til elementi emas, balki chuqur estetik va madaniy ma’no tashuvchi vositadir. Ular yordamida muallif obraz yaratadi, muhitni jonlantiradi, davr ruhini beradi va o‘quvchiga yashirin ijtimoiy-madaniy ma’nolarni yetkazadi.

Demak, ingliz va rus adabiyotida fransuzcha iboralarni o‘rganish lingvostilistika, qiyosiy adabiyotshunoslik, tarjimashunoslik va lingvokulturologiya uchun muhim ilmiy ahamiyatga ega.

Adabiyotlar

1. Vinogradov V. V. O yazyke xudojestvennoy literatury. Moskva: Goslitizdat, 1959.
2. Lotman Yu. M. Struktura xudojestvennogo teksta. Moskva: Iskusstvo, 1970.
3. Bakhtin M. M. Voprosy literatury i estetiki. Moskva: Xudojestvennaya literatura, 1975.
4. Galperin I. R. Stylistics. Moscow: Higher School, 1977.
5. Crystal D. The Cambridge Encyclopedia of Language. Cambridge: Cambridge University Press, 1987.

6. Leech G., Short M. Style in Fiction: A Linguistic Introduction to English Fictional Prose. London: Longman, 1981.
7. Bally Ch. Traité de stylistique française. Paris: Klincksieck, 1951.
8. Mounin G. Les problèmes théoriques de la traduction. Paris: Gallimard, 1963.
9. Newmark P. A Textbook of Translation. London: Prentice Hall, 1988.
10. Komissarov V. N. Teoriya perevoda. Moskva: Vysshaya shkola, 1990.